

Teeme ise kokkuvõtte. Kokkuvõttevõistluse Tuum viie aasta kogemused näidetega Martin Ehala tekstist

Tiit Hennoste

kokkuvõttevõistluse Tuum žürii esimees

Suurem osa sellest, mida me oma elus kirjutame, on kokkuvõtted või sisaldavad kokkuvõtteid: vastus tunnis, ettekanne konverentsil, kirjand, teadustöö, rahastusprojekt jne. Oskus teha head lühikest kokkuvõtet on üha olulisem. Rahajagajad ootavad, et sa võtaksid oma projekti kokku ühe minutiga. Teaduste akadeemia korraldab konkurssi, milles noored teadlased peavad oma töö kolmeminutise loenguga kokku võtma. Ja nii edasi. Tuum on nüüdseks viis aastat kestnud võistlus, kus osalejad saavad proovida oma oskust teha kuni 200-sõnaline kokkuvõte žürii antud tekstist.

Milline on hea kokkuvõte?

Ühte ja ainsat ideaalset kokkuvõtet teise inimese kirjutatud tekstist ei ole olemas. Head kokkuvõtted samast tekstist võivad erineda üksteisest üsna palju. Aga kõik nad järgivad sellise kokkuvõtte tegemise keskseid ideaale.

Sisu

1. Hea kokkuvõte toob välja algteksti tuuma (keskne teema, probleem ja lahendus, väide või idee) ja sellele lisaks teised algteksti olulised mõtted.
2. Hea kokkuvõte ei moonuta algteksti mõtet.
3. Hea kokkuvõte on objektiivne, neutraalne tekst, milles ei ole kokkuvõtja hinnanguid, arvamusi vms algteksti ega selle autori kohta.
4. Hea kokkuvõte on omaette tekst, mis on lugejale ilma algtekstita mõistetav.

Ülesehitus

5. Hea kokkuvõte alustab algteksti tuumast ja seob sellega loogiliselt ülejäänud olulised mõtted. See ei sisalda pikka sissejuhatust või taustajuttu.
6. Hea kokkuvõte väldib mõttekordusi ja kõrvalepõikeid.

Oma sõnad

7. Hea kokkuvõte väljendab algteksti sisu refereerija sõnadega. Tsitaadid sobivad ainult sellise olulise info edastamiseks, mis on algtekstis väga tabavas sõnastuses esitatud.
8. Heas kokkuvõttes ei tohi olla ilma jutumärkideta tsitaate ega originaali veidi lühendatud parafrase. Selle tulemuseks on plagiaat.

Keel ja stiil

9. Hea kokkuvõte on keelelt ja stiililt selge, lihtne, tihe tekst, milles mõtetevahelised seosed on selgelt esitatud.
10. Hea kokkuvõte on grammatiliselt ja ortograafiliselt korrektne kirja-keelne tekst.

Millised on kordunud vead?

Tuumale on viie aasta jooksul saadetud kokku üle 700 töö. Kesksed vead ja probleemid on jäänud samaks. (Jätan siinkohal kõrvale selle, et mõni osaleja esitab kokkuvõtte asemel enda mõtteid ja arvamusi samal teemal, lihtsalt algtekstist tõukudes.)

1. Algteksti tuuma ei ole leitud (või otsitudki?) ega sõnastatud. See on olulisim probleem igasuguse kokkuvõtte puhul. Kui tuuma ei ole, siis teksti ei ole. Näiteks Martin Ehala loo „Väike-Eesti ja Suur-Eesti” tuumaks oli probleem ja pakutud lahendus.¹ Probleem väljendus selles, et eestlaste madala sündimuse ja suurenenud väljarände tõttu ei pruugi eestlaste hulk mõnekümne aasta pärast olla piisavalt suur, et eesti keelt ja kultuuri üleval hoida. Lahenduseks pakkus Ehala eestluse olemuse ümbermõtestamise, Väike-Eesti idee asendamise Suur-Eesti ideega.
2. Tehakse pikad sissejuhatused (originaalist laenatud või enda loodud), nii et asja tuuma jaoks enam piisavalt ruumi ei jää. Näiteks Ehala loo

¹ Vt algteksti Martin Ehala „Väike-Eesti ja Suur-Eesti”. <http://arvamus.postimees.ee/2727866/martin-ehala-vaeike-estti-ja-suur-estti>

kokkuvõttesse kirjutati taustalugu sellest, kuidas Ehala käis Londonis väliseesti emakeeleõpetajate kokkusaamisel, kus arutati eesti keele säilitamist välismaal ning Eesti olusid.

3. Osa algteksti olulisi alateemasid või väiteid on puudu. Tihti on põhjalikult refereeritud algteksti algusotsa, aga lõpp saanud palju vähem tähelepanu. Nii sai Ehala loo alguses olnud Väike-Eesti mahtu palju, kuid hilisema ja autorile olulisema Suur-Eesti jaoks enam ruumi, aega või jõudu ei jätkunud.
4. Üldistava kokkuvõtte asemel on algtekstist võetud mõtete või lausete hüplik rida. Näiteks selline:

Eesti keel kuulub maailma paarisaja kõige arenenuma kultuurkeele hulka. Eestlaseks peetakse inimest kes räägib eesti keelt, elab Eesti ja armastab Tammsaaret. Eestlased ei salli teisest rahvusest inimesi. Eestlastele ei meeldi topelt kodakondsus. Kahanevas Eestis pole halb elada, ilus loodus ja palju ruumi omaette olla. Väike-eestlane ei raatsi võtta laenu, et päästa oma saaki. Pigem laseb ta saagil hävida. Oluliselt tuleb suurendada kutselist armeed, et tõmmata tänavalt ära mõlemast rahvusest pettunud ja rahulolematud noored mehed.

5. Kokkuvõtjad järgivad hoolega originaali kompositsiooni, mis ei pruugi olla eriti loogiline ega järjekindel. Autoril võivad olla erinevad põhjused kirjutada nii, nagu ta on kirjutanud. Kokkuvõtte nõuab järjekindlat loogikat.
6. Neutraalselt kirjutamine paistab olevat väga raske. Kokkuvõttes on hinnanguid ja arvamusi, osalt lähtetekstist laenatud, osalt omalt poolt lisatud. Osa tekste meenutab sotsiaalmeediat, täis tühja paatost, retoorilisi küsimusi, karjatusi jms. Mõnikord on need eraldi laused (mis pole väga hull), mõnikord aga väljenduvad pisikestes hinnangusõnades (mis on hullem probleem):

*Eestlased on uhked selle üle, et saavad iseseisvalt hakkama, **kuid** nad ei mõista, et lõpuks sureb Eesti **siiski** välja. Kuid **kahjuks** on sellisest mõtteviisist väga raske vabaneda ja kui eestlane mõistab, et ta on väljasuresmas siis tõmbub ta kaitsvalt veel rohkem oma põhimõtete juurde.*

7. Keelevigu on igasuguseid. Suurimaks probleemiks on arusaamatud laused, valesti kasutatud või argikeelsed sõnad, lisaks komavead.

Riigi rahvuskultuuri püsima jäämiseks **on vaja toetusi ning leida lahendusviise.**

Eesti riigi kaitsmiseks on vaja luua püsiv valvelolek ning aidata eluga hätta jäänud kodanikke, **luues lisaks töökohti ning võimaldades ajateenimist.**

Selleks, et Suur-Eesti püsima jääks, tuleb endast anda kõik, vastasel juhul **oleks** juba hilja.

Ehala vihjab **tugevalt**, et just nende inimeste tõttu liigub eesti keel ning riik allamäge.

Kuidas teha head kokkuvõtet?

Loe ja vali!

1. Loe algtekst **algusest lõpuni** läbi ilma märkmeid tegemata. Ainult terve teksti rahulik läbilugemine lubab autori mõtteid ja nendevahelisi seoseid mõista. Seda, mida pole mõistetud, ei saa ka korrektselt refereerida.
2. Loe tekst **teist korda** läbi. Märki tekstis ära kokkuvõtte jaoks vajalikud kohad (teemalaused, probleemid, ideed, väited, olulised näited jne) ning jäta ülejäänud kõrvale (taustad, sissejuhatus, kõrvalepõiked, mõttekordused, detailid jms).
3. Tee märkmed. Kirjuta **täpselt üles** terminid ja/või kesksed märksõnad, mis peavad jääma samaks. Pane ülejäänud vajalikud mõtted kirja **enda sõnastatud** märksõnadena või fraasidena. Ära kasuta täislauseid, see aitab vältida plagiaati.

Sõnasta!

4. Leia teksti tuum ja sõnasta see **oma sõnadega**. Tõsta see oma kokkuvõtte algusesse. Vali tuumaga seotud alaosad (alateemad, näited jm) ja paiguta need tuumast lähtudes loogilisse järjekorda.
5. Kirjuta märkmed sidusaks mustandiks. Tihti on kasulik osutada teksti osade suhteid (*Autor esitab kolm väidet. Esimene ... teine... kolmas...; Ühelt poolt ... Teiselt poolt...*). **Ära vaata** kirjutamise ajal algteksti, kasuta ainult oma mälu ja märkmeid.
6. Kirjuta puhtand. Lühenda, tihenda, sõnasta ümber.

Kontrolli!

7. Kontrolli üle, et kokkuvõttes poleks varjatud tsitaate ja parafrase.
8. Kontrolli üle, et algteksti mõte on edasi antud ja kokkuvõte algteksti mittetundvale lugejale mõistetav.
9. Kontrolli oma kokkuvõtte autoritruudust ja objektiivsust (jätta hinnangud ja omapoolsed lisandused välja).
10. Kontrolli ja paranda lausestus ja õigekeel.

OK